

ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΑΜΙΑΝΟΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΜΗΛΙΟΥ
*Εκπαίδευση και Εξουσία - κριτική της
καπιταλιστικής εκπαίδευσης.*
Εκδόσεις Κριτική, 1993.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ του Γιάννη Μηλιού *Εκπαίδευση και Εξουσία - κριτική της καπιταλιστικής εκπαίδευσης* (4η έκδοση, Εκδόσεις Κριτική, 1993) αποτελεί μια θεωρητική παρέμβαση σε μια (δεδομένη) πολιτική συγκυρία. Η πολιτική συγκυρία είναι αυτή της πρώτης μεταπολιτευτικής περιόδου (1974-81), μια συγκυρία που χαρακτηρίστηκε, όπως είναι γνωστό, στο χώρο της παιδείας από μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που «άγγιξε» όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, αλλά, πέραν αυτού, και από το ιδιαίτερο βάρος των πολιτικών και διεκδικητικών συγκρούσεων που αναπτύχθηκαν την περίοδο αυτή σε όλους τους εκπαιδευτικούς θεσμούς, συγκρούσεις στις οποίες εμπλέχθηκαν όχι μόνο οι «εκπαιδευόμενοι» (μαθητές, φοιτητές κ.λπ.) αλλά και οι «εκπαιδευτές». Είναι η περίοδος της ανάπτυξης ενός μαζικού και πολιτικοποιημένου φοιτητικού και νεολαϊστικού κινήματος. Είναι ακόμα η περίοδος κατά την οποία η Αριστερά γνώρισε μια πρωτοφανή, σε ολόκληρη τη νεοελληνική ιστορία, απήχηση στο χώρο της νεολαίας, διατηρώντας, παράλληλα, μια σταθερή αναφορά στο μαρξισμό και την επανάσταση.

Στο έδαφος αυτής της συγκυρίας τοποθετείται και σ' αυτή φιλοδοξεί να παρέμβει ο Γ. Μηλιός. Το βιβλίο του απευθύνεται, κατ' αρχήν, σ' όσους είναι στρατευμένοι, ή συμμετέχουν ενεργά στα κοινωνικά κινήματα που αναπτύσσονται γύρω από την ελληνική εκπαίδευση του 1980. Ωστόσο, και εδώ ίσως βρίσκεται και η αξία που διατηρεί το βιβλίο και σήμερα, ο Γ.Μ. δεν ξεκινά την ανάλυσή του από το συγκεκριμένο -την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, την «κρίση του σχολείου» κ.λπ.- αλλά από το πλέον αφηρημένο: τον κοινωνικό ρόλο και τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης στο σύγχρονο καπιταλισμό, ανιχνεύοντας ένα πεδίο στο οποίο (όχι τυχαία) εντοπίζονται κάποιες από τις κρισιμότερες καθυστερήσεις της μαρξιστικής θεωρίας.

Για τον Γ.Μ., λοιπόν, «κύρια πλευρά της εκπαιδευτικής λειτουργίας είναι το να αναπαράγει τους φορείς των διαφορετικών κοινωνικών πρακτικών και να τους προσανατολίζει (...) στις θέσεις που παράγει και αναπαράγει ο κοινωνικός (καπιταλιστικός) καταμερισμός εργασίας». Για το σκοπό αυτό μεταδίδεται στους εκπαιδευόμενους ένα σώμα γνώσεων που σε μια και την αυτή διαδικασία α) αποτυπώνει σ' αυτούς ηθικές και κοινωνικές αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς, ανάλογα με τη θέση που πρόκειται να καταλάβουν στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας και β) τους παρέχει την «ειδίκευση» που προϋποθέτει η άσκηση ενός επαγγέλματος στα πλαίσια του «τεχνικού καταμερισμού εργασίας».

Η εκπαιδευτική λειτουργία στο σύγ-

χρονο καπιταλισμό εκπληρώνει αυτό το ρόλο της, ακριβώς επειδή διακρίνεται από κάποια θεμελιώδη χαρακτηριστικά: α) το δομικό χωρισμό της από την παραγωγή («στον καπιταλισμό η εκπαίδευση παρουσιάζεται σαν μια αυτόνομη λειτουργία που διαχωρίζεται δομικά από την παραγωγή και παρέχεται υποχρεωτικά σε κάθε φορέα πριν από την ένταξή του στην παραγωγική διαδικασία»), β) την οργάνωση της εκπαίδευσης από το κράτος σε ένα «εθνικό σύστημα εκπαίδευσης», γ) την ιεραρχική της δόμηση σε τρεις βαθμίδες, όπου η πρόσβαση από τη μια βαθμίδα στην επόμενη γίνεται με «αξιοκρατικά» κριτήρια, δ) το χωρισμό σε γενική και επαγγελματική. (Η γενική παρέχει τις γνώσεις που είναι αναγκαίες για όλες τις κατηγορίες κοινωνικών λειτουργιών, σ' ένα συγκεκριμένο επίπεδο της κοινωνικής ιεραρχίας· η επαγγελματική στηρίζεται πάνω στη γενική και παρέχει γνώσεις προσαρμοσμένες στις ανάγκες ενός συγκεκριμένου τομέα κοινωνικών δραστηριοτήτων).

Επισημαίνεται ότι τα χαρακτηριστικά αυτά δεν πρέπει να θεωρούνται φυσικά και αυτονόητα, αλλά συνέπεια του κοινωνικού ρόλου της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων.

Στη συνέχεια, εξετάζονται λεπτομερέστερα τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Η ανάλυση επιτρέπει να προσεγγιστούν με μια διαφορετική, από την κρατούσα, οπτική οι σημαντικότερες πλευρές της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης: «Η γενίκευση της (διαχωρισμένης από την παραγωγή) καπιταλιστικής εκπαίδευσης, η θεσμοθέτηση της υποχρεωτικής βασικής εκπαίδευσης, η τάση ακόμα για αύξηση των χρόνων της βασικής εκπαίδευσης αποτελεί μια αναγκαιότητα για το καπιταλιστικό σύστημα, έρχεται, πάνω απ' όλα, σαν αποτέλεσμα της επέκτασης των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων εξουσίας, εκφράζει τη σύγκρουση του εκπαιδευτικού μηχανισμού ως κυρίαρχου ιδεολογικού μηχανισμού του αστικού κράτους».

Η μεταπολεμική τάση για «στροφή στην επαγγελματική εκπαίδευση» έρχεται καθώς (...) ο εντεινόμενος κατακερματισμός των κοινωνικών λειτουργιών «καθιστά όλο και περισσότερο ανεπαρκή τη γενική εκπαίδευση και οξύνει όλο και περισσότερο την αντίφαση ανάμεσα στην ανάγκη για γενική κινητικότητα της εργατικής δύναμης, από τη μια, και για την προσαρμογή της σε μια συγκεκριμένη παραγωγική διαδικασία, από την άλλη».

«Η πυραμιδωτή οικοδόμηση του εκπαιδευτικού συστήματος δεν ανάγεται σε κάποια "επίπεδα μόρφωσης", ανεξάρτητα από το καπιταλιστικό σύστημα και τις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας. Είναι το άμεσο αποτέλεσμα των σχέσεων κυριαρχίας-υποταγής, διευθυνόντων-διευθυνο-

μένων, πάνω στις οποίες στηρίζεται η καπιταλιστική εξουσία».

Η ίδια ανάλυση οδηγεί σε συμπεράσματα που ανατρέπουν τις ιεραρχήσεις των αιτημάτων, που προβάλλονται από τη μεριά των λαϊκών κομμάτων: «Η ταξικότητα της εκπαίδευσης δεν έγκειται και δεν εκφράζεται με τη διάκριση σε βάρους των γόνων των εργατών, που δεν έχουν την ευκαιρία να σπουδάσουν», αλλά (...) «με τη διάκριση σε βάρους της ίδιας της εργατικής τάξης, καθώς η εκπαίδευση εμπεδώνει τη διάκριση πνευματικής και χειρωνακτικής εργασίας, καθώς διαχωρίζει τη γνώση από τον άμεσο παραγωγό και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την υπαγωγή του στα μέσα παραγωγής, καθώς τον υποτάσσει στο ρόλο του «αμόρφωτου», του «ακαλλιέργητου», του «ατόμου με περιορισμένες ικανότητες» κ.λπ.

«Με το να νομιμοποιηθεί το περιεχόμενο της εκπαίδευσης σαν ουδέτερο και κοινωνικά αναγκαίο, νομιμοποιείται σαν κοινωνικά ουδέτερος και ο ρόλος των διευθυνόντων, των φορέων της κεφαλαιοκρατικής εξουσίας, αλλά και των διευθυνομένων, των λαϊκών τάξεων που γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης».

Πέρα από τις αναλύσεις για την κρίση της εκπαιδευτικής λειτουργίας και τη συγκρότηση της νεολαίας ως κοινωνικής κατηγορίας σε κοινωνική δύναμη παρέμβασης, μέσα και έξω από τον εκπαιδευτικό μηχανισμό, και πολιτικής αμφισβήτη-

σης των σχέσεων εξουσίας, που αυτός συντηρεί και αναπαράγει και την εξ αυτού προκύπτουσα ανάγκη πολιτικής καθοδήγησης από την «οργάνωση της πρωτοπορίας», πέρα ακόμα από τη διερεύνηση της «κομμουνιστικής στρατηγικής» για την εκπαίδευση (που αν μη τι άλλο, μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε την απόσταση που χωρίζει το σημερινό «κλίμα» ιδεολογικής κυριαρχίας του νεοφιλελευθερισμού, από το αντίστοιχο πριν από μόλις δώδεκα χρόνια, όταν στα ζητήματα αυτά επικεντρώνονταν ένας έντονος θεωρητικός διάλογος) στις σελίδες του βιβλίου του Γ. Μηλιού μπορούμε να βρούμε κάποια ερεθίσματα, κάποια στοιχεία που είναι χρήσιμα για την ανάλυση και ερμηνεία των σημερινών, λιγότερο «πολιτικών» και περισσότερο «απρόβλεπτων» μορφών της κρίσης της εκπαίδευσης, όπως τουλάχιστον αυτή αποτυπώνεται στις μαζικές πρακτικές των καταλήψεων κ.λπ. στη μέση εκπαίδευση.

Αυτές οι πρακτικές πλήρους απόρριψης της εκπαιδευτικής διαδικασίας φαίνονται ακατανόητες, εάν σκεφτεί κανείς το πραγματικό γεγονός ότι στη διάρκεια των τελευταίων χρόνων τα προγράμματα και το περιεχόμενο σπουδών δεν σταμάτησαν καθόλου να «εκσυγχρονίζονται» ή να «αναβαθμίζονται» ως να καλύψουν «τις απαιτήσεις του 2000». Μπορούμε, λοιπόν, να σκεφτούμε, μήπως αυτό που απορρίπτεται με τις «χωρίς αιτήματα» καταλήψεις είναι κάποια στοιχεία της

εκπαιδευτικής διαδικασίας που δεν «εκσυγχρονίζονται», ο ίδιος δηλαδή ο πυρήνας της.

Ο Γ. Μηλιός μας καλεί να προσέξουμε ότι: «Στον καπιταλισμό, η μόνη σημασία της σχολικής “εργασίας” είναι ότι κάνει δυνατό τον έλεγχο της προόδου του εκπαιδευόμενου. Η “εργασία” του εκπαιδευόμενου, σαν κατανάλωση πνευματικής κύρια δύναμης, σαν “κατ’ οίκον εργασία”, εξετάσεις, κ.λπ. δεν περιέχει κανένα άλλο κοινωνικά χρήσιμο αποτέλεσμα. “Παράγεται” για να πεταχτεί στα σκουπίδια, αφού προηγουμένως, βέβαια, αξιολογηθεί και βαθμολογηθεί από το δάσκαλο. (...) Η προσαρμογή στην εκπαιδευτική σχέση είναι λοιπόν άμεση, δεν προϋποθέτει κανένα “ενδιαφέρον” για το περιεχόμενο της παρεχόμενης γνώσης και έτσι αποκτά μοιραία το χαρακτήρα ενός καταναγκασμού».

Αν πραγματικά ο σημερινός εκπαιδευτικός μηχανισμός αδυνατεί να «αποκαταστήσει το “ενδιαφέρον” και την ιδεολογική υπαγωγή των εκπαιδευομένων “μέσω του κυνηγιού του βαθμού”, της “άμιλλας”, της ιδεολογίας της επιτυχίας και αποτυχίας, αν η αμφισβήτηση του αστικού σχολείου εκδηλώνεται σήμερα με τέτοιους αποκαλυπτικούς αλλά και τυφλούς τρόπους, η ανάγκη μιας πολιτικής παρέμβασης στην εκπαίδευση,στηριγμένης στις θεωρητικές οροθετήσεις που κωδικοποιεί το *Εκπαίδευση και Εξουσία* αποκτά μια δραματική επικαιρότητα.